

Könyvszemle

SIPOS JÚLIA GONDOZÁSÁBAN

AZ IDŐ SZEMIOTIKÁJA

A kötetet a Magyar Szemiotikai Társaság 2017 őszén Egerben tartott konferenciájának előadásaiból állították össze. A szerkesztők huszonnégy előadás anyagát csoportosították öt fejezetbe. Erre az a konferenciacél adott lehetőséget, amely szerint a filozófiai, a pszichológiai, az (inter)kulturális, a nyelvi alapozottságú vizsgálatot egyaránt megengedhetőnek, sőt kívánatosnak tüzte ki, természetesen a szemiotika, a jelelmélet szempontjait érvényesítve. Erről a szerkesztők előszava szól.

Az idő alapfogalmái fejezetcím után olvasható Tolcsvai Nagy Gábor tanulmánya. A szerző szerint az emberi elme az általa feldolgozott időmúlást referenciapontokhoz kapcsolja. A mentális időfeldolgozások közösségi eredője a társadalmi idő rendszere, és a nyelvi szerkezetekben fejeződik ki. Az időt nem csupán jelöljük, hanem egyúttal jel is számunkra. Voigt Vilmos tanulmánya: *Az óra (mint tárgy) szemiotikája*. A régi időmérő megoldások szemiotikai értelemben az indexek csoportjába tartoznak (vagyis saját maguk jelei), ilyen az árnyékóra. A (mai, főleg díszítő célzattól elhelyezett) napórán is az árnyék mozgását használjuk. Az árnyék maga a jel. Az idő folyamatosságát jól mutatják a technikailag is folyamatos mozgású szerkezetek, például a vízióra (a görögség klepszüdrája), a homokóra. A mechanikai szerkezetek (óraművek) a folyamatosság látványa helyett már számlapon mutatják az időegységeket. A számlapos rendszernek külön jelvilága van, a mutatók, a számok, a kör osztásrendje stb. révén mondhatni szemiotikai univerzum született. Szívós Mihály *Az idő problémája a szemiotikai elemzésben* című dolgozata egyúttal a szemiotikai elemzés módszerét is taglalja. Csányi Gergely a freudi pszichoszexuális fejlődési szakaszokhoz visszanyúlva foglalkozik az időélmény ontogenetikájával.

Az idő és az ember összefoglaló cím alá Balázs Géza tanulmánya (*Az idő szemiotikája*) az időtlenségből jövő embertől a szakaszoló, mérő időérzékelésig tekinti át témáját. Terdikné Takács Szilvia a tér és az idő nyelvi és más ábrázolásának kérdéseiről ír. Gráfik Imre képekkel mutatja be az órás cégéreteket, a cégek óráit mint jeleket. Ortutay Katalin az 1789-es francia forradalom új hónapneveinek mint időegységeknek történetét mutatja be.

Az idő és a kultúra csoportjában először Büky László tanulmánya olvasható a Füst Milán-i költői nyelv időábrázolásáról, amelyben az 'éjszaka' a költő lehetséges világának fő ideje. Az előfordulások eloszlása Gauss-görbét mutat, vagyis

nem természetes a szógyakoriság, hanem a költő nyelvének jeltulajdonsága. Újvári Edit a közép- és újkori képkompozíciók elemzésével mutatja be a keresztény időfelfogás megjelenítési módjait. Szirmai Éva az orosz mindennapi életben használatos *сейчас* 'mindjárt' szó időtartam-jelölési változatosságát tárja föl, a szó 'majd, idővel', 'most', 'sohanapján' és még több más szerepben jelenik meg a beszélői attitűdöt jelezve. Deák-Sárosi László az 1971-es Huszárrik-film, a *Szindbád* időkezelésének, idősikváltásainak technikai kivitelezését analizálja, azt is megmutatva, miként válnak szimbólummá az egyes képi megoldások.

Az idő és az információáramlás témakörében három dolgozat olvasható. Az információbiztonságban az esemény-sűrűség és az eseményklaszter értelmezése nélkülözhetetlen (Kollár Csaba). *Az információfogyasztás a gyorsuló és lassuló időben* című dolgozat (Koltay Tibor) tárgya egyre többeket érint a világhálón (weben) az olvasás és információkeresés révén. Az idővel való gazdálkodást már az információs társadalom iskolájában kell (kellene?) megtanítani (Tomori Tímea).

Az idő és a nyelv mint befejező fejezet szerepel a kötetben. Pátrovics Péter szerint (*Gondolatok az idő nyelvi képéről*) az idő legtöbbször megszemélyesítés formájában (eljár az idő) vagy eszközként, instrumentumként jelenik meg, ez utóbbira adott példái nyelvészetileg erősen kifogásolhatók. Pomozi Péter munkájában az igeidők vizsgálata révén a magyar múltidő-rendszer eredetének és leírásának újragondolásához igyekeznek hozzájárulni. Kissné Rusvai Julianna a hantik időképeinek vázolásával a régi és a mostani állapotról tájékoztat. Utóbbi már nem a természethez közeli népre jellemző növény, állat, időjárás eseményein alapul, hanem az európai hónapmegnevezéseken. Dallos Edina tanulmányának tárgya az altaji sámánénekek időképe. A családnevek időbeli változásait Már Orsolya analizálja, egy háromszéki községben a 19. század végétől napjainkig, megállapítva, hogy a névszerkezet nem nagyon változott. Pölcz Ádám a retorikához tartozó időfogalmakat beszéd-fajták szerint jellemzi (például törvénytörési, bemutató, tanácsadó típusokat vesz föl).

A kötetet a szerzők néhány soros életrajza és e-mail-címe zárja, ez kétségkívül hasznos az ilyen rendkívül szerteágazó témakört tartalmazó kiadványban, mivel segítheti a kutatók személyes kapcsolatainak kialakítását vagy erősítését. Ez a szerteágazó témakör ugyanakkor egységes a szemiotikai alap tekintetében, hiszen a nyelv- és irodalomtudomány, a filozófia, a folklorisztika, a művészetelmélet – amint a fenti vázlatos áttekintésből is kivehető – egyaránt alkalmazhatja a jeltudomány módszerét.

(Balázs Géza – Minya Károly – Pölcz Ádám szerkesztők: *Az idő szemiotikája. [Magyar Szemiotikai Tanulmányok 43–44. – Semiotica Agriensis XVI.] Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság, 2018, 285+3 o.*)

Büky László

az MTA doktora
Szegedi Tudományegyetem BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék